ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης

Τόμ. 2015, Αρ. 2 (2015)

Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά, στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή: Πρακτικά 5ου Συνεδρίου

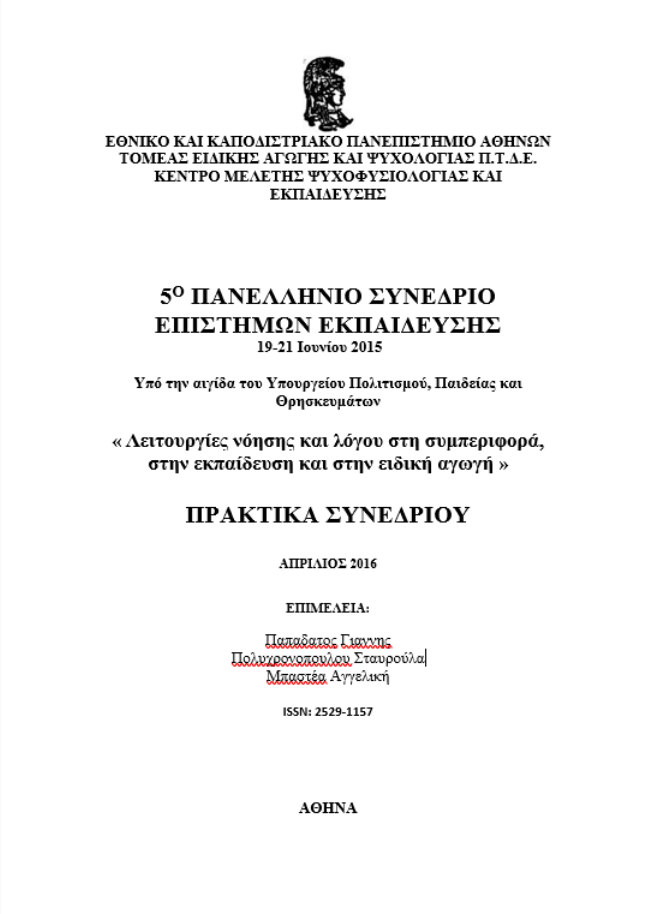

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

5Ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
19-21 Ιουνίου 2015

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων

« Λειτουργίες νόησης και λόγου στη συμπεριφορά, στην εκπαίδευση και στην ειδική αγωγή »

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2016

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Παπαδατος Γιαννης
Πολυχρονοπουλου Σταυρούλα
Μπαστέα Αγγελική

ISSN: 2529-1157

ΑΘΗΝΑ

Μελέτη περίπτωσης στη συμβουλευτική γονέων: Μια βιωματική προσέγγιση της σχέσης γονέων και παιδιών σε ομάδες γονέων με τα παιδιά τους

Μαρία Ορφανίδου

doi: 10.12681/edusc.270

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ορφανίδου Μ. (2016). Μελέτη περίπτωσης στη συμβουλευτική γονέων: Μια βιωματική προσέγγιση της σχέσης γονέων και παιδιών σε ομάδες γονέων με τα παιδιά τους. *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, *2015*(2), 1052–1059. https://doi.org/10.12681/edusc.270

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** EKT | **Πρόσβαση:** 09/09/2026 12:42:19

Μελέτη περίπτωσης στη συμβουλευτική γονέων: Μια βιωματική προσέγγιση της σχέσης γονέων και παιδιών σε ομάδες γονέων με τα παιδιά τους

Μαρία Ορφανίδου
Ψυχολόγος MSc, PGr Dipl Play Therapy
Σύλλογος φίλων –εθελοντών της Εταιρίας Προστασίας Ανηλίκων Θεσσαλονίκης (ΕΠΑΘ)
orfanidou@ece.uth.gr, maria_orfanid@yahoo.com

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η συμβουλευτική γονέων να επιτευχθεί μέσα από μία σειρά συνεδριών με έμφαση στην αλληλεπίδραση του παιδιού με το γονέα. Προσφέρθηκαν 10 συνεδρίες μία φορά την εβδομάδα, μιάμισης ώρας. Συμμετείχαν 9 μητέρες και 11 παιδιά. Χρησιμοποιήθηκαν όλα τα μέσα που προσφέρει η παιγνιοθεραπεία –εικαστικά μέσα (ζωγραφική, χειροτεχνία, πηλός κ.α.) μουσική, χορός, παιχνίδι ρόλων και δραματοποίηση. Μέσα από μία σειρά δραστηριοτήτων δημιουργήθηκαν οι συνθήκες ώστε τα παιδιά και οι γονείς να γίνουν ενεργοί ακροατές των αναγκών της μεταξύ τους σχέσης, να διαπραγματευτούν τα όρια και τον τρόπο διεκδίκησης των αναγκών τους και να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη μεταξύ τους. Αναπαράχθηκαν γονεϊκές συμπεριφορές, εκφράστηκαν τα αιτήματα των παιδιών και των γονέων, αναγνωρίστηκαν τα προβλήματα στην μεταξύ τους επικοινωνία, εκφράστηκαν οι προσδοκίες και αναγνωρίστηκε τι μπορεί να προσφέρει το κάθε μέλος της σχέσης για την αρμονική συνύπαρξη της μεταξύ τους σχέσης. Η συμβουλευτική γονέων μ' αυτό τον τρόπο δίνει την ευκαιρία στους γονείς να κατανοήσουν τις ανάγκες των παιδιών τους και το ρόλο τους ως γονέα που καλείται να ανταποκριθεί σ' αυτές τις ανάγκες.

Λέξεις – Κλειδιά: συμβουλευτική γονέων, παιγνιοθεραπεία, ενσυναίσθηση, επικοινωνιακές δεξιότητες

Abstract

The aim of this study was the parent training to be accomplished in a process of sessions in which the emphasis was on the interaction between children and their parents. Ten sessions were offered, once a week, with a duration of one and half hour. A wide range of Play Therapy means were used such as creative art (painting, crafts, clay), music, dance, role play and dramatisation. The sessions were in such way developed that children and parents became active listeners of one another needs in their relationship, learnt to deal with limits and the management of their needs and learnt how to enhance the trust between them. Parenting styles were represented, parents' and children's demands found an expression, difficulties in their communication were recognised, expectations were expressed and it was recognised what it could be done in order to establish a harmonic relationship between them. Parent counselling that includes parents and children in the training, give the opportunity to parents to understand the needs of their children and their role as a person who has to attune themselves to children's needs.

Key words: parent counselling, play therapy, empathy, communication skills

Εισαγωγή

Τα προγράμματα συμβουλευτικής γονέων είναι σημαντικά. Στόχος των προγραμμάτων είναι η απόκτηση των δεξιοτήτων και συμπεριφορών για τη λειτουργική και αποτελεσματική γονεϊκή συμπεριφορά, έτσι ώστε ο τελικός αποδέκτης αυτών των συμπεριφορών, που είναι τα παιδιά, να λειτουργούν σωστά σε συναισθηματικό, συμπεριφορικό και κοινωνικό επίπεδο. Έχει διαπιστωθεί ότι οι διαφορές στις συμπεριφορές των γονιών απέναντι στα παιδιά τους συνδέονται με διαφορές που εμφανίζουν τα παιδιά σε συμπεριφορικό, συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο (Collins, Maccoby, Stinberg, Hetherington, & Bornstein, 2000) (Brooks, 2005). Έτσι, υπάρχει μία μεγάλη ανάπτυξη προγραμμάτων που στοχεύουν στην κατανόηση, πρόληψη αλλά και παρέμβαση των δυσκολιών της παιδικής ηλικίας και εμπερικλείουν την εκπαίδευση των γονιών σε διάφορους τομείς. Η αποτελεσματικότητα τέτοιων προγραμμάτων έχει αποδειχθεί σε μελέτες με παιδιά εναντιωματικής προκλητικής συμπεριφοράς (McMahon & Forehand, 2003), με προβλήματα συμπεριφοράς (Webster-Stratton, 2005) και παιδιά με αγχώδεις διαταραχές (Choate, Eyberg, & Barlow, 2005).

Τα προγράμματα που αφορούν την εκπαίδευση των γονιών μπορούν να χωριστούν σε παθητικά και ενεργητικά ανάλογα με το ρόλο του γονέα σ' αυτά. Στα παθητικά προγράμματα το περιεχόμενο των προγραμμάτων μεταδίδεται με βίντεο, διδασκαλία και άλλα μέσα, όπου ο γονέας είναι ακροατής και δέκτης πληροφοριών. Τα ενεργητικά προγράμματα περιλαμβάνουν εργασίες, μοντελοποίηση, πρακτική με το παιδί, παιχνίδι ρόλων κ.α. όπου απαιτείται ενεργητική συμμετοχή του γονέα. Τα προγράμματα με ενεργές εκπαιδευτικές προσεγγίσεις έχουν καλύτερα αποτελέσματα σε σχέση μ' αυτά της παθητικής συμμετοχής (Salas & Cannon-Bowers 2001). Το περιεχόμενο των προγραμμάτων στα οποία οι γονείς συμμετείχαν με ενεργό τρόπο περιλάμβαναν γνώσεις σε σχέση με την ανάπτυξη του παιδιού, επίτευξη θετικών αλληλεπιδράσεων με το παιδί, γνώσεις για ανταπόκριση, επίδειξη ευαισθησίας και φροντίδας σε σχέση με τις ανάγκες του παιδιού και, τέλος, την επίτευξη της συναισθηματικής επικοινωνίας. Άλλα προγράμματα εστιάζονταν στην οριοθέτηση, την πειθαρχία και την οργάνωση της συμπεριφοράς, την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων όπως και την ενίσχυση των γνωστικών/ακαδημαϊκών δεξιοτήτων. Αποτελεσματικά είναι εκείνα τα προγράμματα στα οποία η συμβουλευτική επικεντρώνεται στη συναισθηματική επικοινωνία και στις θετικές αλληλεπιδράσεις γονέα- παιδιού, και σ' εκείνα όπου κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης το παιδί συμμετείχε με το γονέα στις συνεδρίες (Kaminski, Valle, Filene, & Boyle, 2008). Η παρουσία του παιδιού στις συνεδρίες διευκολύνει την ανατροφοδότηση του γονέα και την άμεση ενίσχυσή του (McMahon & Forehand, 2003).

Η συναισθηματική επικοινωνία στη σχέση γονέα - παιδιού περιλαμβάνει την ενεργή ακρόαση, την επανατροφοδότηση, την ενσυναίσθηση και την αποφυγή αρνητικών επικοινωνιακών σχημάτων, όπως ο σαρκασμός και η αρνητική κριτική. Οι γονείς μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τα συναισθήματα των παιδιών, να τα ονομάζουν και να τα διαχειρίζονται. Στη μάθηση των θετικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ γονέα και παιδιού συμπεριλαμβάνονται οι δραστηριότητες όπου ο γονέας μαθαίνει να αλληλεπιδρά στην καθημερινότητα του παιδιού και να συμμετέχει επιλεκτικά με το παιδί σε δραστηριότητες παιχνιδιού. Οι γονείς μαθαίνουν να δημιουργούν τις συνθήκες για θετικό παιχνίδι και αλληλεπίδραση, επιδεικνύοντας ενθουσιασμό και θετική προσοχή σε θετικές ή επιτρεπτές επιλογές και συμπεριφορές του παιδιού (Eyberg, 2003). Η συναισθηματική επικοινωνία και οι θετικές αλληλεπιδράσεις

βοηθούν την αυτοεκτίμηση του παιδιού, με την επίδειξη προσοχής και έγκρισης για ότι κάνουν. Στις οικογένειες που οι γονείς δεν ανταποκρίνονται με την ενσυναίσθηση στις συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού υπάρχουν εντάσεις και υιοθέτηση μη δόκιμων τρόπων επικοινωνίας (Χατζηχρήστου, 2008).

Το παιχνίδι αποτελεί ένα κατάλληλο μέσο αλληλεπίδρασης με το παιδί. Μέσα από παιχνίδια, με βιωματικό τρόπο μπορεί το παιδί να κατανοήσει τη σημασία της διαφορετικής άποψης και της άλλης οπτικής γωνίας των άλλων ανθρώπων (Χατζηχρήσου, 2008).

Η παιγνιοθεραπεία βασίζεται στις αρχές της αποδοχής, της δημιουργίας θετικής σχέσης και της συνεχούς παρουσίας του θεραπευτή κατά τη διάρκεια της συνεδρίας με το παιδί (Axline, Play Therapy, 1969). Στο μη απειλητικό πλαίσιο που δημιουργείται, το παιδί καλείται να εκφράσει τα συναισθήματα και τις σκέψεις του με το πιο φυσικό τρόπο επικοινωνίας που είναι το παιχνίδι. Όπως η Axline δηλώνει 'η παιγνιοθεραπεία μπορεί να περιγραφεί ως μια ευκαιρία που προσφέρεται στο παιδί για να εξελιχθεί στις πιο κατάλληλες συνθήκες'. Η χρήση της παιγνιοθεραπείας στις ομάδες έχει μία διπλή δυναμική γιατί συνδυάζει τα ευεργετικά αποτελέσματα της αλληλεπίδρασης των μελών της ομάδας και τα πλεονεκτήματα της παιγνιοθεραπείας (Sweeney & Homeyer, 1999). Μέσα από την ομάδα τα παιδιά μαθαίνουν να μοιράζονται εμπειρίες, να υποστηρίζουν και να ενθαρρύνουν το ένα τ' άλλο και να βρίσκουν λύσεις σε κοινές δυσκολίες. Τα παιδιά στις ομάδες μαθαίνουν για τον εαυτό τους, αλλά και για τους άλλους. Αναπτύσσουν και βελτιώνουν τις κοινωνικές δεξιότητές τους. Μέσα στις ομάδες τα παιδιά ανακαλύπτουν ότι ο σεβασμός προς το πρόσωπό τους δεν βασίζεται στο τι κάνουν και τι παράγουν, αλλά περισσότερο στο ποιοι είναι (Berg & Landreth, 1998). Η παιγνιοθεραπεία ως διαδικασία είναι αυτή που προσφέρει τη δυνατότητα στο παιδί να εξερευνήσει τα συναισθήματα, τις σκέψεις, τις εμπειρίες και συμπεριφορές του με τον πιο φυσικό τρόπο επικοινωνίας που διαθέτει, μέσα από το παιχνίδι (Landreth, 1991).

Η παρούσα έρευνα αφορά μία μελέτη περίπτωσης ενός προγράμματος συμβουλευτικής γονέων με τα παιδιά τους. Χρησιμοποιήθηκε η παιγνιοθεραπεία ως μέσο ώστε να αναπτυχθεί και να ενισχυθεί η συναισθηματική επικοινωνία παιδιού και γονέα και η μάθηση θετικών αλληλεπιδράσεων του γονέα με το παιδί. Το πρόγραμμα αποτελεί μέρος προληπτικών παρεμβατικών προγραμμάτων που προσφέρει ο σύλλογος σε περιοχές με χαμηλούς οικονομικούς και κοινωνικούς δείκτες. Υπάρχει μια σειρά ερευνών που δείχνει τη συσχέτιση ανάμεσα στην ψυχική υγεία και τους χαμηλούς κοινωνικούς – οικονομικούς δείκτες. Χαμηλά εισοδήματα και δύσκολες κοινωνικές συνθήκες σε συνδυασμό με τη μη πρόσβαση σε υποστηρικτικές υπηρεσίες αποτελούν παράγοντες άγχους και κρίσεων στην οικογένεια και επηρεάζουν τα παιδιά (Murali & Oyebode, 2004). Η φτώχεια και η κοινωνική ανισότητα είναι θετικά συνδεδεμένα με τις χαμηλές εκπαιδευτικές επιδόσεις και ελλείμματα στις γνωστικές δεξιότητες των παιδιών (Duncan, 1997). Η διαπαιδαγώγηση που χαρακτηρίζεται από αστάθεια, απειλή, αυστηρότητα, η έλλειψη επιτήρησης των παιδιών, όπως και μία αδύναμη συναισθηματική σχέση μεταξύ των γονιών και των παιδιών ενισχύουν επιπλέον την επίδραση της φτώχειας στην κατάχρηση ουσιών και παραβατικότητα των παιδιών και εφήβων. (Farrington, 1995).

Μελέτη Περίπτωσης

Συμμετέχοντες

11 παιδιά και 9 μητέρες συμμετείχαν στο πρόγραμμα. Οι μητέρες εκδήλωσαν ενδιαφέρον για το πρόγραμμα, το οποίο προσφέρθηκε από τον τοπικό σύλλογο σε συνεργασία με το σύλλογο φίλων - εθελοντών της Εταιρίας Προστασίας Ανηλίκων στη Θεσσαλονίκη. Οι μητέρες ανταποκρίθηκαν σε πρόσκληση, η οποία καλούσε τα παιδιά και τους γονείς τους να συμμετέχουν σε παιχνίδι. Δεν γίνονταν δεκτά τα παιδιά τα οποία δεν συνοδεύονταν από έναν γονέα. Οι γονείς που εκδήλωσαν ενδιαφέρον ενημερώθηκαν για το είδος του προγράμματος. 10 κορίτσια και 1 αγόρι ηλικίας 8-12 ετών παρακολούθησαν το πρόγραμμα συνοδευόμενα από τις μητέρες τους. Τα παιδιά φοιτούσαν στο Δημοτικό σχολείο της περιοχής, εκτός από ένα το οποίο φοιτούσε σε ειδικό σχολείο. Σε μία μόνο συνεδρία η μητέρα του συγκεκριμένου παιδιού αντικαταστάθηκε από τον πατέρα.

Διαδικασία

Τα παιδιά με τους γονείς παρακολούθησαν συνολικά 10 συνεδρίες, μία συνεδρία την εβδομάδα σε διάστημα τριών μηνών. Η διάρκεια της συνεδρίας ήταν μιάμιση ώρα. Η ομάδα εποπτευόταν από μία ψυχολόγο – συντονίστρια και μία ψυχολόγο - βοηθό. Το πρόγραμμα διαμορφώθηκε έτσι ώστε να περιλαμβάνει μία σειρά από δραστηριότητες και παιχνίδια όπως συζήτηση, παιχνίδι ρόλων, μοντελοποίηση, προπόνηση και ενίσχυση. Σε κάποιες συνεδρίες η ομάδα χωρίστηκε σε δύο υποομάδες, μία των γονέων και μία των παιδιών, και σε άλλες συνεδρίες σε μικρότερες υποομάδες που ήταν γονέας και παιδί. Κάθε συνεδρία στηριζόταν στους στόχους που είχαν επιτευχθεί στις προηγούμενες. Σε τρεις συνεδρίες δόθηκαν και εργασίες στο σπίτι. Υπήρχαν πρωτόκολλα για κάθε συνεδρία, τα οποία ο ψυχολόγος έπρεπε να ακολουθήσει ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι της κάθε συνεδρίας. Επίσης, υπήρχαν φύλλα σύνοψης και καταγραφής κάθε συνεδρίας όπου ο ψυχολόγος κατέγραφε τα δρώμενα κάθε συνεδρίας και τις δικές του παρατηρήσεις. Καταγράφηκε η ροή της συνεδρίας, οι σχέσεις που αναπτύχθηκαν μέσα στην ομάδα και τις υποομάδες, τις ενδιαφέρουσες αλλά και προβληματικές στιγμές, καθώς και τα συναισθήματα του ψυχολόγου.

Το πρόγραμμα των συνεδριών περιλάμβανε τα παρακάτω:

1η συνεδρία: Γράφω το όνομα του διπλανού μου, φτιάχνω μια ιστορία.

2η συνεδρία: Ζωγραφίζω τη μαμά μου. Οι γονείς ετοιμάζουν μικρές δραματικές ιστορίες - Παρουσίαση των ιστοριών και των ζωγραφιών.

3η συνεδρία: Ζωγραφίζω το παιδί μου - θεατρικά δρώμενα από τα παιδιά - παρουσίαση των ιστοριών και των ζωγραφιών.

4η συνεδρία: Χορεύω με τη μαμά μου - παραμύθι «Το παγωμένο σπουργίτι» - κοινή δραστηριότητα σ' ένα φύλλο: *μαζί ζωγραφίζω την αγαπημένη μου σκηνή*.

5η συνεδρία: οι γονείς για την οριοθέτηση – ομάδα παιδιών: ζωγραφική (πού βρίσκεται τώρα το σπουργίτι;).

6η συνεδρία: Γράφημα – δραστηριότητα στον πηλό «Η βασίλισσα και η πριγκίπισσα / πριγκιπόπουλο».

7η συνεδρία: χειροτεχνία (σου χαρίζω ένα βραχιόλι με τις προσδοκίες μου).

8η συνεδρία: Συζήτηση (Το βραχιόλι και τι μπορώ να κάνω καθώς και τι δεν μπορώ να κάνω - ζωγραφίζω (τον εαυτό μου – τα χαρακτηριστικά μου).

9η συνεδρία: Συζήτηση (Ο εαυτός μου όπως τον βλέπω εγώ και όπως ο άλλος), αναπαράσταση στην άμμο (Ενωμένα βασίλεια), ομάδα γονιών (αγάπη χωρίς όρια – όρια και κανόνες για αποδοχή).

10η συνεδρία: χειροτεχνία (Μαζί να θυμηθούμε το ταξίδι μας), χειροτεχνία (Οι δύο μας ένα Φως).

Ανάλυση της διαδικασίας της παρέμβασης και αποτελέσματα
Στην παρουσίαση της περίπτωσης θα ακολουθηθούν τα τέσσερα στάδια εξέλιξης της ομάδας, το στάδιο της διαμόρφωσης, της καταιγίδας, της απόδοσης και του αποχαιρετισμού, που επιτρέπουν να παρατηρηθεί και η δυναμική της ομάδας και των μελών της μέσα στο χρόνο (Gladding, 1995).

Στάδιο της διαμόρφωσης
Στο στάδιο αυτό, τα νέα μέλη προσπαθούν να διαμορφώσουν μία ομάδα στην οποία τίθενται οι στόχοι της ομάδας και το πλαίσιο συμπεριφοράς, ώστε να διασφαλίζεται η σωματική και συναισθηματική ασφάλεια των συμμετεχόντων. Ο γονέας με το παιδί/παιδιά του αποτέλεσαν τις υποομάδες και η δραστηριότητα εστιάστηκε ώστε να παρουσιάσουν ο ένας τον άλλον από τις υποομάδες στην ομάδα. Τα μέλη της κάθε υποομάδας παρουσίασαν το ένα το άλλο, αφού πρώτα έγραψαν και ζωγράφισαν ο ένας το όνομα του άλλου. Στη συνέχεια, επιλέγουν κάρτες για να δημιουργήσουν μία ιστορία. Ο τρόπος που χρησιμοποιούν τα υλικά, το περιεχόμενο των λεχθέντων τους, αλλά και ο τρόπος διαχείρισης των επιλογών και των αποφάσεων (ποιος παίρνει τις αποφάσεις στην υποομάδα) αναδεικνύουν τη διαφορετικότητα μεταξύ των συμμετεχόντων, της σχέσης μεταξύ του γονέα – παιδιού και το είδος της συμπεριφοράς του γονέα.
Ακούστηκαν εκφράσεις που έκρυβαν βαθιά συναισθήματα αγάπης. Κάποιοι γονείς αναφέρθηκαν και στις δυσκολίες, στα πράγματα που δεν τους αρέσουν στα παιδιά τους. Γενικότερα, τα θέματα που αναδύθηκαν ήταν: η καλή/κακή συμπεριφορά των παιδιών, οι δυσκολίες στο διάβασμα, η εστίαση στις αρνητικές πλευρές μιας κατάστασης από τους γονείς, η επιρρεπής συμπεριφορά των παιδιών π.χ το βρίσιμο στο σχολείο.

Στάδιο της καταιγίδας
Στο στάδιο αυτό, αναδύονται οι καταστάσεις που οδηγούν σε συγκρούσεις. Ακόμη, δοκιμάζεται και η ίδια η δυναμική της ομάδας σε θέματα διαχείρισης ισχύος μέσα στην ομάδα. Αναδύθηκαν οι συμπεριφορές τόσο από τη μεριά των γονιών όσο και από τη μεριά των παιδιών που αποτελούν τη βάση συγκρούσεων και αρνητικών αλληλεπιδράσεων. Στο επίπεδο της ομάδας, κάποια μέλη προσπάθησαν να εστιάσουν στην έκφραση των δικών τους αναγκών παίρνοντας περισσότερο χρόνο. Κατά τη διάρκεια του σταδίου αυτού δόθηκε έμφαση και στο γεγονός ότι πρέπει να εκφράζουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους πάνω στα διάφορα γεγονότα όλα τα μέλη της ομάδας.
Με την προετοιμασία των τριών θεατρικών δρώμενων που ετοίμασαν οι γονείς, τους δόθηκε η ευκαιρία στους γονείς να ακούσουν από τα ίδια τα παιδιά τους τι δεν τους αρέσει στη συμπεριφορά τους. Τα δύο δρώμενα αφορούσαν την παρεμβατικότητα/κατευθυντικότητα των γονιών απέναντι στα παιδιά, η μία μητέρα διόρθωνε, κατεύθυνε, έπαιρνε πρωτοβουλίες και δεν άφηνε καμία πρωτοβουλία στο παιδί, ενώ στο δεύτερο δρώμενο η μητέρα επικοινωνούσε με τέτοιο τρόπο αφήνοντας χώρο στο παιδί να εκφρασθεί και να πάρει πρωτοβουλίες. Το τρίτο δρώμενο αφορούσε την απόρριψη των γονιών σε αρνητικά γεγονότα. Τα παιδιά εκφράσθηκαν και σχολίασαν το κάθε δρώμενο, αναφέροντας δικές τους εμπειρίες από το σπίτι και το σχολείο. Τα θεατρικά δρώμενα των παιδιών ήταν βασισμένα πάνω σε καθημερινές εμπειρίες όπως το διάβασμα, την έξοδο, την παραβατική συμπεριφορά, τις ζημιές κ.α. και παρουσιάστηκαν με γαντόκουκλες, μαριονέτες, και παιχνίδι ρόλων. Έγινε αναπαράσταση των καθημερινών εμπειριών τους στις συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Στους ρόλους τους τα παιδιά έπαιξαν με φυσικό τρόπο τις καθημερινές εμπειρίες τους και τη συμπεριφορά των γονιών τους όπως την βιώνουν. Η επίδραση που υπήρξε στις μητέρες ήταν μεγάλη, καθώς είχαν την ευκαιρία να αναγνωρίσουν στοιχεία της συμπεριφοράς τους στο παιχνίδι των παιδιών.
Το στάδιο αυτό επέτρεψε την ανάπτυξη και ενίσχυση της εμπιστοσύνης. Υπήρξαν πολύ συναισθηματικά φορτισμένες στιγμές όταν οι μητέρες έδωσαν τις ζωγραφιές που ετοίμασαν και αναφέρθηκαν με θετικά σχόλια για τα παιδιά και δηλώσεις αγάπης χωρίς όρια. Τόσο τα παιδιά όσο και οι μεγάλοι διαχειριστήκαν με ευαισθησία τις δηλώσεις αυτές και τις μοιράστηκαν χωρίς ντροπή. Στο στάδιο αυτό σιγά-σιγά είχε εδραιωθεί η εμπιστοσύνη μεταξύ των μελών και γίνονταν πιο ελεύθεροι στην έκφραση των σκέψεων και των συναισθημάτων τους.
Ένα από τα βασικά θέματα που επικεντρώθηκε η ομάδα ήταν ο τρόπος επικοινωνίας μεταξύ των μελών μέσα στην ομάδα και στις υποομάδες όπως αυτή αναδύθηκε στις συνεδρίες. Θέματα όπως ποιος παίρνει αποφάσεις, πώς επικοινωνούμε τη γνώμη μας, πώς ακούμε, πώς μοιράζονται οι εργασίες, αναδύθηκαν στη μεταξύ των μελών συμπεριφορά. Ο ρόλος του ψυχολόγου δεν ήταν στο να κατευθύνει, αλλά άφηνε τους εμπλεκόμενους να αποφασίσουν. Ο ρόλος περιοριζόταν στην αντανάκλαση του συναισθήματος, ώστε ο γονέας ή το παιδί να αποκτήσουν επίγνωση της εσωτερικής συναισθηματικής τους κατάστασης. Μ' αυτό τον τρόπο δινόταν η ευκαιρία στους γονείς να δοκιμάσουν νέες δεξιότητες όπως αυτή της ενσυναίσθησης. Στη δραστηριότητα του θεραπευτικού παραμυθιού καλούνταν να αναπαραστήσουν μία σκηνή από το παραμύθι. Έτσι, άλλες ομάδες ζωγράφισαν στο ίδιο χαρτί συμπληρώνοντας ο ένας τον άλλον, ενώ άλλοι μοίρασαν το χαρτί για να ζωγραφίσει ο καθένας το δικό τους κομμάτι. Σε μια υποομάδα υπήρξε η δυσκολία συνεργασίας λόγω εναντιωματικής συμπεριφοράς του παιδιού. Τόσο οι γονείς όσο και τα παιδιά συμμετείχαν σε ένα πλαίσιο πλήρους αποδοχής από τις δύο ψυχολόγους και σιγά - σιγά από τη ομάδα ανεξάρτητα από τις επιλογές και τις επιθυμίες τους.

Στάδιο της απόδοσης – εμβάθυνσης
Η ομάδα έχοντας αποκτήσει την μεταξύ των μελών της εμπιστοσύνη και έχοντας βρει τους δικούς της ρυθμούς, έχει αφήσει πίσω το στάδιο της σύγκρουσης όπου αναδύθηκαν οι προβληματισμοί και πέρασε στο στάδιο εργασίας προς συγκεκριμένους στόχους. Σ' αυτό το στάδιο τα μέλη της ομάδας ξέρουν να διαχειρίζονται τις δύσκολες στιγμές και δουλεύουν ομαδικά. Έτσι, η ομάδα, μετά την ανάδυση των δυσκολιών στην επικοινωνία τους και την παράλληλη στήριξη των γονιών σε θέματα οριοθέτησης, σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης και επικοινωνίας με ενσυναίσθηση, ήταν έτοιμη να περάσει στο στάδιο διαπραγμάτευσης των προσδοκιών τους. Τα θέματα που αναδύθηκαν είναι το είδος και ο τρόπος οριοθέτησης και θέματα τιμωρίας. Ακούστηκαν βιώματα για τους κανόνες και τις τιμωρίες και από τους μεγάλους και από τα παιδιά. Ένα παιδί αναφέρθηκε σε δική του εμπειρία όπου η μητέρα το έκλεισε στο δωμάτιο για παραβατική συμπεριφορά.
Η εργασία έγινε πιο συγκεκριμένη όταν ζητήθηκε από τον καθένα να γράψει τι μπορεί να κάνει και τι δεν μπορεί να κάνει από τις προαναφερόμενες προσδοκίες και γιατί. Τα παιδιά αναφέρθηκαν στην έλλειψη χρόνου, την απροθυμία, τη δυσκολία ενός ζητήματος απ' αυτά που περιμένουν οι γονείς τους. Έγινε διαχωρισμός ανάμεσα στην αδιαφορία και την προσπάθεια χωρίς αποτέλεσμα. Στη συνέχεια, για την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης ένας από τους στόχους ήταν να αρχίσουν να μιλούν για χαρακτηριστικά του εαυτού τους (εξωτερικούς και εσωτερικούς παράγοντες). Η δραστηριότητα στην οποία ο καθένας ζωγράφισε τον εαυτό του έδωσε τη δυνατότητα

να εντοπίσουν ικανότητες, και δεξιότητες και προσωπικά χαρακτηριστικά για την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης ώστε να πετύχουν τους στόχους.
Σ' αυτό το στάδιο η ομάδα έδειξε ότι μπορεί να δουλεύει μαζί, να ακούει τους άλλους και να ενδιαφέρεται για τους άλλους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί όταν ένα μέλος έφερε στην ομάδα τα βιώματα εκφοβισμού στο σχολείο του και τα παιδιά έδειξαν αλληλεγγύη και έμπρακτα πρόσφεραν τη βοήθεια τους.

Στάδιο του αποχαιρετισμού
Το στάδιο του αποχαιρετισμού είναι σημαντικό γιατί σηματοδοτεί το κλείσιμο μιας διαδικασίας, αλλά και την αρχή για νέες εμπειρίες του κάθε μέλους έξω από την ομάδα. Η ομάδα προετοιμάστηκε για την τελευταία συνεδρία. Η ανασκόπηση που έγινε στις προηγούμενες συνεδρίες έδωσε την ευκαιρία να συνειδητοποιήσουν και να επισημάνουν τις αλλαγές αλλά και τις καινούργιες γνώσεις και δεξιότητες, και ο κύκλος με τα παράλληλα μικρά κεριά αποτέλεσε την έκφραση της ένωσης και ενότητας που βιώθηκε μέσα στην υποομάδα, αλλά και την μεγάλη ομάδα.

Συζήτηση
Η παρούσα μελέτη περίπτωσης αποτελεί ένα παράδειγμα προγράμματος που αναδεικνύει πόσο σημαντική είναι η ενίσχυση των γονιών σε θέματα καθημερινής διαπαιδαγώγησης και ενίσχυσης της θετικής επικοινωνίας με τα παιδιά τους.
Τα θέματα της οριοθέτησης, θετικής επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης, συναισθηματικής επικοινωνίας και ανταπόκρισης στις ανάγκες του παιδιού, αναδύθηκαν και αναλύθηκαν μέσα από τις δραστηριότητες του παιχνιδιού και μέσα από την αλληλεπίδραση των γονιών με τα παιδιά τους. Στην ομάδα, γονείς και παιδιά έμαθαν να αναγνωρίζουν τα συναισθήματά τους, να τα επικοινωνούν και να λαμβάνουν άμεση ανατροφοδότηση στις δυσκολίες. Κάθε υποομάδα ήρθε με τις δικές της δυσκολίες και ανάγκες που εκφράστηκαν κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων και αναζήτησε λειτουργικό κώδικα επικοινωνίας και επαφής μέσα από το παιχνίδι και τη συνεργασία της ομάδας.
Είναι επιτακτική η ανάγκη για αποτελεσματικά προγράμματα συμβουλευτικής γονέων με τα μέγιστα δυνατά αποτελέσματα και το δυνατότερο μικρότερο οικονομικό κόστος.

Βιβλιογραφία

Axline, V. M. (1969). *Play Therapy.* New York: Ballantine Books.

Berg, R., & Landreth, G. (1998). *Group Couseling: Concepts and procedures (3rd ed.).* Muncie: Accelerated Development.

Brooks, R. B. (2005). The power of parenting. In S. G. (Eds.), *Handbook of resilience in children* (pp. (297-314)). New York: Plenum.

Choate, M. L., Eyberg, S. M., & Barlow, D. H. (2005). parent-child interaction therapy for treatment of separation anxiety disorder in young children: a pilot study. *Cognitive and Behavioral Practice*, 12, 126-135.

Collins, A. W., Maccoby, E. E., Stinberg, L., Hetherington, M. E., & Bornstein, H. M. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55, 218 - 232.

Duncan, G. J.-B. (1997). *Consequences of growing Up Poor.* New York: Rusell Sage.

Eyberg, S. M. (2003). Parent-Child Interaction Therapy. In T. O. (Eds), *Encyxlopedia of clinical child and pediatric psychology* (pp. 446-447). New York: Plenum.

Farrington, D. P. (1995). The development of offending and antisocial behaviour from childhood: key finding from the Cambridge Study in Delinquent Development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36,929-964.

Gladding, S. T. (1995). *Group Work: A counseling specialty. (2nd ed.)* . Englewookd Cliffs, NJ: Merrill.

Kaminski, J. W., Valle, L. A., Filene, J. H., & Boyle, C. L. (2008). A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. . *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26:567-89.

Landreth, G. (1991). *Play Therapy: the art of relationship.* Muncie: IN: Accelerated Development.

McMahon, J. R., & Forehand, L. R. (2003). *Helping the non compliat child: Family-based treatment for oppositional behaviour (2nd ed.).* NY: Guilford Press.

Murali, V., & Oyebode, F. (2004). Poverty, social inequality and mental health. *Advances in Psychiatric Treatment*, Vol 10, 216-224.

Sweeney, D. S., & Homeyer, L. E. (1999). Group play Therapy. In D. S. Sweeney, & L. E. Homeyer, *The Handbook of Group Play Therapy* (pp. 3-14). San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Webster-Stratton, C. (2005). The incredible Years: A training series for the prevention and treatment of conduct problems in young children. In E. H. (Eds), *Psychosocial tratments for child and adolescent disorders: Empirically based strategies for clinical practice.* (2nd ed. pp. 507-555). Washington, DC: American Psychological association.

Χατζηχρήσου, Γ. (2008). *Κοινωνική και συναισθηματική αγωγή στο σχολείο.* Αθήνα: Τυπωθήτω- Γιώργος Δαρδανός.